

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 5 - Sayı 2

Sorumlu Yazarlar: Mustafa KORKMAZ / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları ABD, Doktora.
mustafakorkmaz_51@hotmail.com. **ORCID ID:** 0000-0003-1022-0878

Atrf: KORKMAZ, M. (2021). Özbekistan'ın Çağdaş Şairleri Üzerine Değerlendirme, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt5, Sayı2, s. 85-98.

Makale Gönderim Tarihi: 27 Eylül 2021/ Kabul Tarihi: 5 Aralık 2021

ÖZBEKİSTAN'IN ÇAĞDAŞ ŞAİRLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

ÖZET

Temelleri Çağatay Edebiyatına dayanan günümüz Özbek Edebiyatı, büyük bir sanatsal mirasın varisidir. Sovyetlerin dağılmasından sonra özgürlüğüne kavuşmuş olan Özbekistan'ın, 1990'lı yıllardan sonraki edebiyatı “bağımsızlık veya özgürlük” edebiyatı olarak adlandırılır. Bu dönem içerisinde aydın Özbek şairleri, toplumu aydınlatmak ve millî bilinç uyandırmak gayesiyle eserler vermişlerdir. Üzerlerinde Ali Şir Nevai'nin ve Cedidçi sanatçıların izleri görülen şairlerin çok yönlülüğü, şiir temaları hakkında bilgilerin verildiği bilgiler verilen bu çalışmada uzun bir suskunluk döneminden sonra kendine gelmiş olan Çağdaş Özbek Şiiri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özbek Edebiyatı, Bağımsızlık Dönemi, Mustaqillik Devri, Çağdaş Özbek Şiiri

AN EVALUATION ON CONTEMPORARY POETS OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

Today's Uzbek Literature, based on Chagatay Literature, is the heir to a great artistic heritage. The literature of Uzbekistan, which gained its freedom after the collapse of the Soviets, after the 1990s is called 'independence or freedom' literature. During this period, enlightened Uzbek poets composed works with the aim of enlightening the society and raising national awareness. In this study, which gives information about the versatility and poetry themes of the poets, who have the traces of Ali Şir Nevai and the artisans on jadeed, evaluations are made about the Contemporary Uzbek Poetry, which has come to life after a long period of silence.

Keywords: Uzbek Literature, Independence Period, Mustaqillite Period, Contemporary Uzbek Poetry.

ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞİİRİ

Çağdaş Özbek şiiri, zengin bir kültür mirasına sahip olan ve kökleri çok derinlerde bulunan edebi bir geleneğin devamı ve taşıyıcısıdır. Çağdaş Özbek şiirinin ilk örneklerini, Özbek şiirinin büyük kalemi Çolpan, 1920’li yıllarda vermiştir. O yıllardan günümüze kadar kaleme alınmış olan bu şiirler incelendiğinde, biçim ve öz itibarıyla pek çok ortak noktanın var olduğu görülecektir.

Çağdaş Özbek şiiri yazarları, batılı tarzda kaleme alınan “serbest nazım” türüne çok fazla yönelmemişler ve şiirlerini genellikle hece veznine bağlı dördlüklerle kaleme almışlardır. Kaside, gazel gibi aruzla yazılan şiir denemelerinin yanı sıra Batılı nazım biçimlerinden sonneyi de şiirlerinde kullanmaya çalışan sanatçılar, her iki biçimde de şiir örnekleri vermektен hoşlanmışlardır. Özbek Türkleri, her ne kadar uzun yıllar Çarlık Rusyası’nın ve akabinde de Sovyet Rusya’nın sömürgeci işgal politikası altında varlıklarını sürdürmüş olsalar da yaşanmış olan bütün olumsuzluklara rağmen millî kökenlerine bağlı kalmak erdemini ve yüceliğini göstermişler, kaleme aldıkları eserlerinde de bu millî bağı korumak ve yaşatmak için özel bir gayret sarf etmişlerdir (Kocaoğlu, 1996:3).

BAĞIMSIZLIK DEVRİ ÖZBEK EDEBİYATI

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Özbekistan edebiyatı, “Bağımsızlık/Egemenlik (Mustaqilik) Devri” veya “Özgürlük (İstiqlol) Devri Edebiyatı” olarak isimlendirilmektedir (Merhan, 2007:168). Bu dönem, Özbek edebiyatının ulusal konular açısından en zengin olduğu dönemlerinden biridir. Geçmiş dönemlerde Sovyetler Birliği’ni zaman zaman öven abartılı ifadeler; bu dönemde yerini hayatın gerçekliğine bırakmıştır. Böylelikle toplumun içinde barındırdığı gerçek duygu ve düşünceler edebiyata konu olarak girmiştir. Millî düşüncelerin edebiyatın içine girmesi, millî konuları tetiklemiş, bu durum da edebiyatın temel muhtevasını oluşturmuştur (Terane, 2018:466). Egemenlik devrine kadar şiirde duygular, baskı ve zorlamaların neticesi olarak, açık açık ifadelerle kaleme alınamamış; bunun yerine anlatılmak istenen düşünceler sembollerle, muğlak bir biçimde işlenmiştir. 1956 yılında kısmen başlayan rahatlama süreci, bağımsızlıkla birlikte bambaşka bir hal almaya başlamıştır (Cihangir Sardoğan, 2019:72). 1980-1990 yılları arasında egemenlik arifesinde olan Türk halklarının birbirine benzeyen sosyal-kültürel-politik durumlarının meydana getirdiği sorunları, dönemin şairleri eserlerinde işlemişler ve yaşanan bu sorunlardan kurtulmak amacıyla bağımsızlık isteklerini şiirsel yollarla ifade etmeye çalışmışlardır (Terane, 2018:466). Millîlik unsurların ağır bastığı bu edebiyat dönemi, toplumsal ve siyasal değişikliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış; bir arayışın, özüne dönüşün edebiyatı olarak da kendini bulmuştur. Tam olarak istenilen düzeyde olmamasına rağmen, nispeten özgürlüklerden bahsedilen bu dönem, Özbek halkı için bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Üşenmez, 2011:145).

Sovyet Rusya’sında 1985 yıllarında başlayan esaslı değişimlerle birlikte artık sosyalist rejim çok ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin akabinde de bağımsız olan Özbekistan’la birlikte de dönemin aydınları demokratik bir ortam yakalayarak baskıdan uzak ve edebi bir ortama kavuşmuşlardır. Bu baskıdan uzaklaşma hayatın tüm hakikatini edebiyatın bünyesinde barındırmak için uygun bir

ortam yaratmış ve bu değişimle birlikte de edebiyatta çok renkli bir dönem başlamıştır (Cihangir Sardoğan, 2019:21). Şiir, roman, hikâye, tiyatro gibi pek çok farklı türde ve çok yönlü eserlerin kaleme alındığı bağımsızlık döneminde işlenen konular (yıllardır alışlageldiği gibi) belirli bir parti kontrolünde ve tek tip olmaktan uzaklaşmış, dünya edebiyatında da ele alınmış olan konu çeşitlilikleriyle zenginleşmiştir (Oba, 2014:999). Bu dönemde Türkistan halkları, önceki senelerde başlamış olan millî uyanışın da katkılarıyla, kendi geleceklerini gene kendilerinin belirleyebileceği tarihi bir fırsatı yakalamıştır (Açık, 2018:389).

Dönemin eserlerine bakıldığında insanın ruh ve düşünce betimlemelerinin yapıldığı ve görünenden ziyade gönül dünyasının ele alınmaya başlandığı gözlenmektedir. Ancak bu ele alışlarda işlenen temalar, bireysellikten uzak, toplumsal konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın yaşamış olduğu sıkıntılar ve sosyal aksaklıkların giderilmesi için gerekli olan çözüm önerileri, dönemin aydın sanatçıları tarafından eserlerinde işlenmiştir.

Bu dönem edebiyatında en önemli konular; yeni bağımsızlık kazanmış olan Türk halkının millî birliğini sağlamak, millî benliğini oluşturmak ve bu hususlarda bilinçlendirilmek istenen halka, ulus devletin ruhunu aşılıyarak (Oba, 2014:999). Türk milleti bilincini kavratmak olmuştur. Özgürlük, Türklük, vatan sevgisi temaları ile millî bir sanat yaratma gayreti, dönemin şairlerinin ortak özelliği olmuştur (Terane, 2018:466).

Egemenlik yılları, şair ve yazarlarımızın verimli çalıştığı bir devir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde şiirlerin içeriği ve ele aldığı konular çok daha fazla genişlemiştir. Yalnızca tema değil, konuların anlatılış şekli, sanatsal olarak tahlillere daha çok yer verilmesi, sanatçıların üsluplarındaki çeşitliliğin artması ve bu yönüyle daha renkli ürünlerin meydana getirilmesi de bu edebî gelişme içinde görülen önemli değişiklikler olmuştur. Özgürlük için halkın yönelişini içsel olarak tahlil eden yeni karakteristik özellikler ve betimleme araçları, yeni bir ifade tarzı olarak bu dönemde kendini bulmuştur (Nazarov, 2009:33).

Egemenlik devri Özbek edebiyatında Erkin Vahidov, Abdullah Aripov, Rauf Parfi, Hurşit Devran, Halima Hudayverdiyeva, Şevket Rahman, Osman Azim, Muhammed Yusuf, Cemal Kemal, Erkin Semender, Tahir Kahhar, Barat Baykabilov gibi şairler, yıllarca içlerinde besleyerek büyütmüş oldukları memleket sevgisini, vatanın kutsallığını etkili bir anlatıyla ifade etmişlerdir (Terane, 2018:466).

Bu dönem Özbek edebiyatının önde gelen eserleri ve sanatçılarından bazıları şunlardır:

ERKİN VAHİDOV

Dönem içerisinde çok yönlü biri olmakla birlikte, şairliğiyle ön plana çıkan önemli sanatçılardandır. Şiirle başlamış olduğu edebi hayatına destan türünde eserle devam etmiştir. Şiirlerinin içeriğinde vatan, mertlik, doğruluk, dostluk yabancılaşan aydınlar gibi çok çeşitli konular dikkat çeker (Yelok, 2008:445). Çok yönlü bir sanatçı olan Vahidov, tiyatro, komedi ve çeviri türünde de eserler vermiştir. Goethe'nin "Faust" adlı eserini Özbekçeye çevirmiştir. Eserlerini kaleme alırken sanat ile sosyal hayatı birlikte yürütmeye gayret ederek hümanizmi ve vatanperverliğini ön planda tutmuş olan Vahidov, şiirlerinde yalın bir dil kullanmıştır (Oba, 2014:1000).

Vahidov, Rus zulmü altında kalan ve sözde geri kalmış olan Türk halkına sözde medeniyet getirme iddiasında olan Rus kültürüne karşı Türk halkını uyandırmak ve mücadele ruhunu yeniden canlandırmak için kökleri binlerce yıllık geçmişe dayalı olan Türklerin kadim ve görkemli mazisini hatırlatarak;

*“Tärixinđir miñ äsrlär içrä pinhân Özbekim
Sengä teñdâş Pämîr u Aqsâç Tiyânşân Özbekim.”*

“Binlerce asırların içinde saklı olan senin tarihidir,

Özbek'im. Sana ancak Pamir ile Aksaçlı Tanrı Dağları denktir.” demektedir. Esasında bu satırlar, sadece Özbek Türklerinin değil bütün Türk milletlerinin medeni geçmişini dile getirerek hatırlatan bir uyarış feryadıdır. Şairin Vätän Ümidi adlı şiirinde:

“Vätändä bir vätän qurmâqñı isteydir köngil.”

“Bu vatanda bir vatan kurmayı istiyor gönül” ile

“Vätändä bévätän boldım”.

“Vatanda vatansız oldum.” dizeleri onun bağımsızlığa olan özlemini ve vatan hasretini ifade eden önemli satırlarındandır.

Sovyet rejimi tarafından pamuk tarlası haline getirilmiş olan Özbekistan'ın arazilerinin, sularının Sovyetlerce talan edildiği ve üretici durumda olmasına rağmen ne hazindir ki ülkesinde üretilen pamuğu bile giyemeyecek durumda kalmasının hüznünü;

“Muazzäm Säyxun u Cäyhun

Läbidä täşnä-läb qaldım

Kiyintirdim cähännı,

Cismi uryân, be-käfän boldım.”(Tolkun, 2016:48).

“Muazzam Seyhun ve Ceyhun (ırmaklarının)

Kenarında susuz kaldım

Bütün cihanı giydirdim,

Bedenim çıplak oldu, kabrimde kefensiz kaldım.” diyerek dile getirmiş ve ülkenin içinde bulunduğu durum karşısındaki serzenişini dizelerinde yansıtmıştır.

ABDULLAH ARIPOV

Qaşqaderya'da 1941 yılında doğan Abdullah Aripov, 6 Kasım 2016 tarihinde vefat etmiştir. 1965 yılında yayımlanan “Milti Yulduz” adlı şiir kitabıyla dikkatleri çeken şairin, “Hayrat, Anacan, Ruhum, Közlerim Yolunda, Hayat, Hekim ve Ecel” gibi kitapları Özbek halkınca ziyadesiyle beğenilmiş ve talep görmüştür (Oba, 2014:1001). Kaleme aldığı şiirlerinde hem hissî hem de fikrî derinlik bulunan sanatçı, duygu ve çilenin sanatçısıdır. Millî uyanışlarında Özbek Türklerinin millî uyanışında mühim bir yere sahip olan şiirlerini, hem aruz hem de hece ile yazmıştır(Parlak, 2011:3). Özbekistan'ın yeni millî marşı olarak ilan edilen ve Özbek Türklerinin "Medhiye" adını verdikleri marşın yazarıdır. 1960'lı yılların başlarında dönemin Sovyet sistemini methetmek gayesiyle kaleme alınan şiirlere bir tepki olarak yazdığı “Münacâtı

Tingleb” adlı şiiriyle tanınmıştır. Sovyet rejimini eleştirerek, Sovyet tarzında bir hayat yaşamayı tenkit ettiği şiirleri, edebiyat dünyasında büyük yankılar uyandırmıştır (Yaman, 1998:611). Millî duyguları harekete geçirmeyi amaç edinmiş olan Aripov, anne, kardeş, şeref gibi kutsal değerlerle Özbekistan’ı eş değer gören şiirler kaleme almış, vatanın ne denli kıymetli ve kutsal olduğunu eserlerinde işlemiştir. Hem Rus edebiyatına ait sanatçıların eserlerini hem de dünya çapında tanınan meşhur sanatçıların eserlerini Özbekçeye çevirmiştir (Oba, 2014:1001).

Özbekistan Medhiyesi

“Serkuşaş, hür ölkem, elge baht, necat

Sen özing dostlerge yoldaş, mehriban

Yaşnagey ta ebed ilmü fen, icad

Şuhreting parlasin ta ki bar cihan!

Altın bu vadiyeler-can Özbekistan

Ecdadler merdane ruhi senge yar!

Uluğ halk kudreti cuş urgen zaman

Alemni mehliya eylegen diyarı”

...

“Bağn keng Özbekning öçmes iymant

Erkin, yaş evladler senge zor kanat!

İstiklal meş’ali, tinçlik pasbanı,

Haksever, ane, yurt mengü bol abad!” (Yaman, 1998:616).

“Güneşli, hür ölkem, halka mutluluk, kurtuluş

Sen kendin dostlara yoldaş, şefkatli!

Yükselecek ebediyen ilim, fen ve icat

Şöhretin parlasın, dünya durdukça!

Altın bu vadiler, can Özbekistan

Ecdadın merdane ruhu sana yar!

Ecdadın merdane ruhu sana yar!

Ulu halk kudretinin coştığı zaman

Alemi kendine çeken diyarı”

...

“Bağrı geniş Özbeğin silinmez imanı

Hür, genç nesiller sana destek!

İstiklal meşalesi, barışın koruyucusu

Haksever, ana yurt, daima ol âbât!”

Özbekistan'ın yeni millî marşı olarak ilan edilen ve Özbek Türklerinin "Medhiye" adını verdikleri marşın yazarı olan şair, bu şiirde özgürlüğün, hür nesiller yetiştirmek için ne kadar kıymetli olduğundan bahsederek ülkesinin daima katliamdan uzak barışın ve özgürlüğün meşalesi olarak var olmasını dile getirmektedir.

Yirminci yüzyılda yaşanan siyasal değişimler neticesinde yapay bölünmeler, yeni milletler ve yapay dillerin meydana getirilmesinin hemen ardından oluşturulan Sovyet vatani, Sovyet insanı gibi ifadeler uzun bir dönem edebiyat ürünlerinde kullanılmıştır. Eserlerine bakıldığında da bu ifadeler artık yerini Özbekistan, Özbek ve Özbekistan kavramlarına bırakmıştır (Açık, 2013:47).

Özbekistan şiirinde:

“Yurtım, senge şe'r bifdim bu küin,

Ktyasingni tapmadim asla.”

“Yurdum, sana şiir yazdım bugün,

Benzerini bulamadım asla.” Diyerek ülkesinin benzersizliğini ve ülkesine olan sevgisinin karşılıksızlarını ifade etmiştir.

Anadile verdiği önemi gene sade ve yalın Türkçesiyle şöyle ifade etmektedir:

“Ana tilim, sen barsen, şeksiz

Bülbül küyin şe'rge salamen

Sen yokalgen küinin, şübhesiz,

Men hm toti bolıb kalamen...” (Kocaoğlu, 1996:33).

“Ana dilim, sen varsın, kuşkusuz

Bülbül ezgisini şiire dökerim.

Sen yok olduğun gün, şüphesiz

Ben de papağan olarak kalırım ...”

RAUF PARFİ

23 Eylül 1943 tarihinde Taşkent'e bağlı Yenyol ilçesinin Şoralisay köyünde dünyaya gelmiş olan Parfi, 28 Mart 2005'te Taşkent şehrinde 61 yaşında vefat etmiştir (Koraş, 2009:44-49). “Ana Türkistan, Xatirat, Saylanma, Tasvir, Kervan Yolu, Tavba ve Aks Sad” şiir kitapları basılmıştır. Şiirleriyle bütün Türk dünyasının şair ve yazarları arasında özgür bir düşünce ve söyleyiş tarzıyla ün kazanmış olan Parfi, millî egemenliğe davet eden şiirleriyle tanınmaktadır (Fayzullayeva,2010:173). Döneminin içinde bulunduğu siyasi baskılardan ötürü anlatmak istediklerini özellikle doğaya ait sembollerle aktarmak zorunda kalmıştır (Hazar, 2009:2574). Modern Özbek şiirinde “sone” tarzının kurucusu olarak bilenen sanatçı, aynı zamanda Özbek post-modern şiirinin lideri de olan millî bir şairdir. Şiirlerinde “Öztürk” takma adını tercih etmiştir. Kendine özgü üslubuylar lirik şiirin önemli temsilcilerinden olan sanatçı, Özbekistan'da Rus döneminde değinilemeyen konuları büyük bir cesaretle eserlerinde işlemiş ve millî uyanışın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Onun en dikkat çeken özelliği şiirlerinde kullanmış olduğu sade dil ve şiirlerinin temasını oluşturan milliyetçi yönüdür

(Feyzullayeva, 2010:179). 1999 yılında Özbekistan cumhurbaşkanı tarafından “Özbekistan Halk Şairi” ünvanıyla ödüllendirilmiştir (Koraş, 2009:49) Kaleme aldığı şiirlerinde sosyal ve evrensel konulara da değinen Parfi, Latin Amerika, Afrika ve Asya edebiyatlarından yapmış olduğu çevirilerle de Özbek edebiyatına zenginlik katmıştır. Yazmış olduğu şiirleri incelendiğinde tüm Türkleri birlik ve beraberlik içinde görmek hayalini güden umut dolu bir şair olduğu görülmektedir.

*“Bu vatan atalğan mukaddes erman.
Unga karayman-u bir his tuyaman,
Bu yurtım timsalı mengulik tasdır,
Yuregim tasıga serim oyaman.”* (Feyzullayeva, 2010:179).

“Bu vatan denilen mukaddes ukde.
Ona bakıyorum da bir his duyuyorum,
Bu yurdumun remzi bengülük taşır,
Yüreğim tasına şiirimi oyarım.”

Şairin yukarıdaki dizelerde özgürlük ve hürriyetin kendisi için bir içinde yaşayan bir istek olduğunu ifade ederek bağımsız ülke hayalini dile getirmiş ve “bengü taş” ifadesiyle de bunu sembolleştirmiştir.

*“Bukün bir tüş kördim tüşimde,
Buharada yürgen emişmen.
Ayaklarım astıda gülşen.”* (Kocaoğlu, 1996:40).

“Bugün bir düş gördüm düşümde,
Buhara'da yürümüşmüşüm ben.
Yüksek minareler başımda,

Ayaklarım altında gülşen” Şiirinde de şair özgürlük ve hürriyet içerisinde olan bir Özbekistan hayali güttüğünü ifade etmektedir.

HURŞİT (XURŞİD) DEVRAN

Çok yönlü bir sanatçı olan ve birçok farklı türde eserler veren Davran, 20 Ocak 1952’de Semerkant’ın Çordara köyünde doğmuştur. Yayımlanmış olan “Tungi Bog’lar, Uchib Boraman Qushlar Bilan, Qadrdon Quyosh, Qaqnus Bahardan Bir Kün Aldın, Shahardagi Olma Daraxti” gibi şiir kitaplarının yanında tiyatro, çeviri ve hikâye kitapları da yayımlanmış olan bağımsızlık dönemi yazarlarından biridir. Eserlerinde millî kaynaklardan da faydalanarak millî değerlere çokça yer vermiş, yaşanan toprakları edebiyat için başlı başına bir kaynak olarak kullanmıştır (Gürbulak, 2017:69,70). Tarihi değerlere hususi bir önem arz etmiş olan Devran, Timur ve Uluğ Bek gibi şahsiyetlerle ilgili kıssalar, Semerkant, Buhara ve Hive gibi şehirlerle ilgili piyes ve belgesellerle farklı türlerde tarihî konulu eserler ortaya koymuştur. Şiirlerinde en dikkat çekici yönlerden biri ise söyleyişte konuşma dilinin yalınlığıdır. Şiirlerinde sanatsal ifadelerden uzak duran şair, halk tarzındaki ifadeleri eserlerinde benimsemiş ve kullanmış olduğu bu üslup, hemen hemen bütün şiirlerine hâkim olmuştur. Türk Halk

edebiyatının sanatçılarından Âşık Veysel, Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin şiirlerini çevirerek Özbek edebiyatına kazandırmıştır (Oba, 2014:1005,1006).

“Bu dünyage közlerim kalar,

Kalar gül bolib.

Bu dünyage sözlerim kalar,

Şoh bülbül bolib.

Yürek, söyle ebedbiyetden,

Ümr tügegeni yok.” (Kocaoğlu, 1996:49).

“Bu dünyaya gözlerim kalır,

Kalır gül olarak.

Bu dünyaya sözlerim kalır

Şuh bülbül olarak.

Yürek, söyle sonsuzluktan,

Ömür bitmiş değil!” şiirinde dilinin yalınlığı ve söyleyişteki rahatlık dikkat çekicidir.

“Açilgän дәftärgä дәrtlärim saçsäm,

Här bir söz tutgäy mäy-zähärni içsäm,

Dost tapmäy, düşmängä köñlimni açsäm,

Meni yupätgäy mi muqaddäs sözlär?” (Oba: 2014:1005,1006) dördlüğünde de halk tarzı bir söyleyiş ve biçimsel özellikleri dikkat çekici olup, ağır ve ağdalı sanatkârane bir üsluptan uzak durarak halk tarzı söyleyişi yansıtmıştır.

HALİME HUDAYBERDİYEVA

17 Mayıs 1947 tarihinde Sirderya ilinin Bayavut ilçesinde dünyaya gelmiş olan şair, 17 Ağustos 2018'de vefat etmiştir. Sanatçının; Muqaddes Ayol (Mukaddes Kadın), Bu Künlarga Yetganlar Bor (Bu Günlere Yetenler Var), Chaman (Çemen), Bobo Quyosh (Güneş Baba), Suyanch Tog'larim (Dayandığım Dağlar) “Oq Olmalar (Ak Elmalar), Yuragimning Og'riq Nuqtalari (Yüreğimin Sızlayan Noktaları) önemli kitaplarından bazılarıdır. Özbek edebiyatının son dönem yetkin sanatçılarından biridir. Sanatkârlık niteliğinin yanı sıra bir tercüman, bir düşünür ve millî özgürlük düşüncesinin Özbekistan'daki önemli temsilcilerinden biridir. Şiirdeki en önemli temanın aşk olduğunu düşünen şair, aşk hususunda yazılan şiirlerin, şairler için önemli bir şairlik göstergesi olduğunu düşünür. Şiirlerinde genel olarak güncel hadiseleri konu edinmekte ve toplumsal konuları eserlerinde ön plana çıkılmaktadır. Şaire göre şiir, isyanı dile getirmelidir. Şairler özellikle de bağımsızlığı elinden alınan halkın isyanında bir tercüman olmalıdır. Hudayberdiyeva, özgürlük ve vatan sevgisi için gerekirse ölünmesi gerektiği inancına sahip olan milliyetçi bir yazardır. Şiirlerinde kadınlar ve kadınlara ait hisler de sıkça karşımıza çıkmaktadır.

“Shoir yashay bilmas tilini tishlab,

*Ko 'rib, ko 'rmaslikka solib o 'zini.
Nomard ketar okan vaqtini xushlab,
Mushfik, tasalli deb bilsa to 'zimni,
Shoir yashay bilmas.*” (Öztürk, 2018:37-41).

“Şair yaşayamaz dilini ısırp,
Görüp, görmezlikten gelerek.
Namert geçirirken vaktini hoş edip,
Müşfik, teselli diye bilse sabrı,
Şair yaşayamaz.”

Bu şiirde sanatçı, sairlerin doğruları söylemekten geri kalamayacağını ifade ederek bir noktada hem kendi şiir anlayışını hem de şairlerin yüklenmesi gereken misyonlarını ele almıştır.

*Isyon ko 'tarar ul bo 'lib bag 'ri qon —
Mayli, usiz ham mo 'l beg 'amlar, gullar.
Ishqilib uzunroq umr ko 'r, isyon,
Isyon tugagan kun shoir ham o 'lar.*”

İsyan eder o olup bağı kan
Tamam, onsuz da çok gamsızlar, çiçekler,
Yine de uzun ömür gör, isyan,

İsyanın bittiği gün şair de ölür.” Şiiriyle şairlerin isyankâr yanlarını ve isyanlarının bittiğinde şair olarak anılamayacaklarını ifade eden düşüncesini paylaşmıştır.

*“Onaginam!
Dorilomon kunlar keldi, shafaqlari ol,
Qayon boqsang, shaylanishlar va sozlashlar tor.
Olcha gulin ko 'zlaringa surtasan behol:
Bu künlarga yetganlar bor,
Yetmaganlar bor.*” (Öztürk, 2018:37-41).

Anneciğim!
Huzurlu günler geldi, şafakları al,
Ne yana baksan, hazırlıklar ve şenlikler var.
Vişne çiçeğini hasta gözlerine sür,
Bugünlere yetenler var,

Yetmeyenler var.” Şiirinde ise özgürlüğe ulaşılmış olan güzel günlere geldiğini ifade eden bir çocuğun annesine seslenişini görüyoruz. Huzurlu günlerin artık geldiğini, böylesi güzel günleri ulaşanların yanında ulaşamayanların da olduğunu

çocuğun annesine seslenişi şeklinde ifade eden şairin söyleyişindeki lirizm dikkat çekicidir. Uzun yıllar sıkıntı çeken toplum olarak artık gelmiş olan bu özgürlük zamanını güzelce değerlendirmek gerektiğini söylemektedir.

DEDEHAN HASAN

Sanatçı, 1941 yılının Kasım ayında, Fergana ilinin Altıarık ilçesindeki Araphane köyünde doğmuştur. Halkın söylemesi ve okuması için akıcı kolay bir üslup kullanan sanatçının, “Şah-i Merdân Sayıları, Taşkent, Bahar Gelir Bağlara, Çimenimden Ayırma ve Şeyda Gönüm” gibi şiir kitaplarının yanısıra binden fazla da koşuğu mevcuttur (Baç, 2016:43-52).

Özbekistan henüz bağımsızlığını kazanmamışken, Rusların Özbekistan topraklarında işgalci olduklarını korkmadan haykırabilen ve Rusları, Türkistan coğrafyasında bulunan sarı kurtçuklara benzetecek kadar cesur bir vatan ve hürriyet aşığı olan şair (Tolkun, 2016:48), yirminci yüzyılın sonlarında şarkılarıyla Türkistan Türklerinin hislerine tercüman olmuştur. Şarkılarında Türkistan topraklarında bağımsızlık ve özgürlük için ortaya konulan mücadelenin tarihi yönünü gözler önüne sermiştir. Şarkıları 1970, 1980 ve 1990’lı senelerde yaşanan hadiselerle ışık tutması yönüyle önemli bir yere sahiptir (Doğan-Acar, 2015:195). Halk türkücüsü ve lirik bir şair olarak şöhret kazanmış olan sanatçının, özgürlük hareketinin en etkin kişilerinden birisi olduğu görülür. Kaleme almış olduğu şiirlerinde ve bestelerinde, sadece Özbek Türklerinin değil bütün Türklerin tek bir çatı altında birleşerek ortak bir dil ve kültür birliğinin oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir (Oba,2014:1002). Bu doğrultuda yazmış olduğu şiirde Türk halkına:

*“Birleşin ey Türki alem, alemara birleşin,
Aqıl-u danalık eylen, sırlaşın, tedbirleşin
Naehilik etmen endi, tikleşin, keskinleşin,
Birleşin, tabara mehkem birleşin, batırlaşın,*

Ya Celaleddin Mukanna ya Temur, Baburlaşın” (Kocaoğlu, 1996:44) diye seslenmiş ve Türk milletinin Timuruların, Babürlerin döneminde olduğu gibi eski gücüne kavuşması gerektiğini anlatmıştır.

*“Nehâriñdä päxtä şâmiñdä päxtä
Äyvâniñdä päxtä tâmiñdä päxtä
Âqâr âğu bolıb qâniñdä päxtä
Negä yıǵlämäysän ânä Türkistân”*

*“Gündüzünde pamuk, gecende pamuk,
Evyanında pamuk, damında pamuk.
Akar ağı olup kanında pamuk,
Niye ağlamıyorsun Ana Türkistan!”*

Yukardaki dörtlük esasında Muhämmäd Yusuf’un “*Negä Yıǵlämäysän Ähli Ändicân* (Neden Ağlamıyorsunuz Ey Andicanlılar!)” adlı şiiridir. Ancak Dedehan

Hasan bu şiiri “Niye Ağlamıyorsun Ana Türkistan” diye besteleyerek yorumlamıştır (Tolkun, 2016:52).

*“Qadim azal-azaldan bosqon bilak Turklarmiz,
Faqat olg’a qalqigan qutlug’ tilak Turklarmiz,
Bu dunyoning barisi bizga kerak Turklarmiz,
O’lim bilan o’ynashgan temir yurak Turklarmiz!”* (Doğan-Acar, 2015:10)

“Kadim ezel-ezelden, balyoz-bilek Türkleriz,

Yalnız ileri giden kutlu dilek Türkleriz,

Bu dünyanın tamamı bize gerek, Türkleriz,

Ölümlerle eğlenen, demir yürek Türkleriz!” Dörtlüğü, sanatçının Türk tarihine ve millî kimliğe olan iltifatını dile getirmesi açısından önemli olmakla birlikte, topluma da bu bilinçle seslenmesi bakımından önemlidir.

AMAN MATCAN

1943 yılında Harezmi vilayetine bağlı Yengibozor kasabasında dünyaya gelen sanatçının (Oba, 2014:1002) farklı tarzlardaki şiirlerinde kullandığı samimi dil ve içten bir söyleyiş dikkat çekicidir. “Kervan Qoňırağı, Seni Yaxşı Köremen, Ortamızda Birgine Alma, Açık Derazeler ve Quyaş Saati” gibi yayımlanmış olan şiir kitaplarının yanı sıra “Nege Men?” ve “Mahmud” adlı yapay destanları da mevcuttur (Baç, 2016:39,40).

Şiirlerinde halkın anlayabileceği tarzda basit yalın ve sade bir dil kullanarak içten ve samimi söyleyişlerle farklı tarzda şiirler kaleme alan sanatçının kendine ait bir üslubu vardır.

“Bu bağlärdän bizlär ötdik

Bizim izdän kimlär ötar?

Bu yıllärdä bizlär yetdik,

Väfa fäläk, kimlär yetär?

Ey adämzad, qalbiñdägi.” (Oba, 2014:1002) şiirinde hece vezni ve halk söyleyişiyle dile getirdiği yalın ve sade dili sanatçının tarzını yansıtmaması bakımından önemlidir.

“Belli! Esirlikde keçgen ümrin hem

Hikmetler tiklaldı rezadan yüksek.

Sığdıralmas edi köksige alem,

Azad oylarınını bir-bir sanasak

Kanday mo'cizeler körerdi beşer,

Bekafes yaralgan bolsaydın eger.” (Kocaoğlu, 1996:43)

“Belli! Tutsaklıkta geçen ömrün de

Hikmetler yarattı fezadan yüksek.

Sığdıramazdı göğsüne evren

Özgür düşüncelerini bir bir saysak.

Nasıl mucizeler görürdü insanlık,

Kafessiz yaratılmış olsaydın eğer.” Şiirinde de kullanmış olduğu dile bakıldığında sade ve yalın bir dil kullandığı görülmektedir. Kullanmış olduğu bu yalınlıktan dolayı da büyük bir ilgi toplamıştır.

SONUÇ

Bağımsızlık dönemi Özbek Türk Edebiyatı Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra ortaya çıkmakla birlikte, esasında köklerini yirminci yüzyılın başlarında başlamış olan ceditçilerin açtığı egemenlik düşüncesinden almakta olduğu korkusuz millî kalemlerin dönemidir. Bu dönem Özbek edebiyatı ve sanatçıları açısından oldukça üretken ve verimli bir dönem olarak karşımıza çıkar.

Çok uzun yıllar Rusların zulmü ve esareti altında kalarak varlıklarını devam ettirmek zorunda kalan Özbekler, özgürlüklerini kazandıktan sonra tarihi ve millî unsurlara sarılarak Rus etkisinden kurtulmak için gayret göstermişlerdir. Özellikle şiirde ön plana çıkan bilinçlendirme faaliyetleri içerisinde Rus kimliğinden ve dilinden uzaklaşabilmek için sosyal ve kültürel hayatta, günlük yaşamda alışlagelmiş olan Rus dili terk edilerek bunun yerine anadil kullanılmaya başlanmıştır. Bu gaye ile de dönemin aydın sanatçıları millî kimlik unsurlarını ön planda çıkarmak için, millî duyguları yüksek eserler kaleme alarak halkın diliyle halka seslenmişler; bununla da yetinmeyerek dünya edebiyatında önemli yer işgal eden evrensel nitelikli eserleri, tarihi bir derinliği ve misyona sahip olan Özbek diline çevirerek, Özbek edebiyatına kazandırmaya gayret etmişlerdir.

Bu dönem şairleri yüzyıllardan sonra bağımsızlığa kavuşan ancak özgür olmayı ve özgür düşünmeyi neredeyse unutmış olan halkı bilinçlendirmek amacıyla atalarının ruhundan medetler umarak tarihi konulara değinmiş, komünizmin ve emperyalizmin kurbanları olarak yaşamış olan atalarının hatırlarından dersler çıkarmış ve yüzyıllardır devam edegelen yukardakilere boyun eğme düşüncesinden kurtulmak için başkaldırı niteliğinde şiirler yazmışlardır. Bunu yaparken de şairlerin ya da aydınların bu halkın evladı olduğu düşüncesini eserlerine aktarmaya çalışmaları dikkat çekicidir.

Genel olarak dönemin şairlerin eserleri incelendiğinde dil, üslup ve muhteva olarak dikkat çeken unsurlar şu şekilde maddelenebilir:

1. Dönemin sanatçıları oldukça sade ve yalın bir dille halkın anlayacağı eserler vermişlerdir.
2. Bu dönemde, “Özgür Özbekistan” sloganıyla, bağımsızlık temalı şiirler kaleme alınmış; yaşanmış olan Rus işgali ve Rus zulmü şiirlerle anlatılarak Özbek halkının bu kötü geçmiş hakkında hem bilgi sahibi olması hem de unutmaması amaçlanmıştır.
3. Özbekistan halkının kendi diline ve millî kimliğine gereken önemi vermesi gerektiği sıklıkla dile getirilmiş ve bu amaçla didaktik eserler kaleme alınmıştır.
4. Sanatçılar, yalnızca kendi eserleriyle yetinmemiş, dünya çapında tanınan sanatçıların eserlerini de çeviri yoluyla Özbekçeye aktarmışlardır.

5. Bu dönemde halkı birlik ve beraberliğe teşvik etmek amacıyla, millî duygulara hitap eden eserler verilmiştir. Tarihi misyona atıfta bulunulmuş, tarihten alınan güçle bağımsızlık düşüncesinin perçinlenmesi hedeflenmiştir.
6. Sanatçılar, zengin söz varlığı ve anlatımıyla, Özbek dilini kullanmaya çalışmışlardır. Bu gayeyle Özbek Türkçesinin dünyanın en kadim ve edebi dillerinden biri olduğunu ispat etmişlerdir. Böylece halkın kendi diline sahip çıkması, onu öğrenip kullanması hedeflenmiştir.
7. Sanatçılar, çok yönlü olarak farklı türlerde eserler vermişlerdir. Pek çok tür ve konuda eser vermelerinin yegâne amacı, bu geniş yelpazeyle halka ulaşabilmek ve bu sayede millî ruhu canlandırmaktır.
8. Sanatçıların ele aldıkları tema, milliyetçilik üzerine kuruludur; ancak bu milliyetçilik, sathi bir Özbek milliyetçiliği değil, Türkleri tek dil ve bayrak altında toplamayı amaçlayan, temelinde kadim Türk töresi ve Türk harsı bulunan Türkistan ve Turan milliyetçiliğidir.

KAYNAKÇA

AÇIK, Fatma (2013). Abdulla Oripov'un Şiirlerinde Özbek Kimliği ve Özbekistan. *Gazi Türkiyat*, Güz /13.

AÇIK, Fatma (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, Ankara: Kesit Yayınları.

BAÇ, Belma (2016). *Özbek Sanatkarı Dedehan Hasan'ın Eserleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

CİHANGİR SARDOĞAN, Sevgi (2019). *Aman Muhtar'ın "Ayallär Mämläkäti Ve Sältänäti" Adlı Eserindeki Hikâyeler Üzerine Dil Ve Üslup İncelemesi*. Pamukkale Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi. Denizli.

DOĞAN, Süleyman ve ACAR, Esra (2015). Türkistan Millî Özgürlük Mücadelesinde Dedehan Hasan'ın Yeri ve Önemi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.218.

FAYZULLAYEVA, Abide (2010). Özbek Şairi Rauf Parfi Öztürk'ün Şiir Dünyası. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* / X/2.

GÜRBULAK DELİBALTA, Cansu (2017). Hurşid Devran'ın "Asumanda Güneş Yok İdi" Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.7.

HAZAR, Mehmet (2009). Özbek Şairi Rauf Parfi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8*.

KOCAOĞLU, Timur (1996). Çağdaş Özbek Şiiri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, Ankara: TDK.

KORAŞ, Hikmet (2009). *Özbek Şairi Rauf Parfi*, Konya: Kömen Yayınevi .

MERHAN, Aziz (2007). Yazılı Özbek Edebiyatı. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, No:2.

- NAZAROV, Bahtiyar (2009). Bağımsızlık Dönemindeki Özbek Şiirinden Manzaralar. Çeviren: Yulduzbek Musahanov. *Genç Kalemler Avrasya Edebiyat Dergisi*. Yıl:3, S.33.
- OBA, Emin (2014). Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3, Ankara*.
- ÖZTÜRK, Fatih (2018). Halime Hidayberdiyeva'nın Şiirlerinde Kadın. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 3(2).
- PARLAK, Emre. (2011). *Abdullah Aripov'un Şiirleri (Metin ve İnceleme)*. Bozok Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat.
- TERANE, Heşimava (2018). Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan ve Özbek Şiirinin Ortak Özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18/2.
- TOLKUN, Selaattin (2016). Özbek Şairi Erkin Vâhid'in 'Vâtân Umidi' Adlı Şiiri ve Yorumu. *Türkbilig*, S.31.
- TOLKUN Selahattin. (2017). Sovyet Dönemi ve Sonrası Özbek Edebiyatında 'Basmacılık' Konusu. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(1).
- ÜŞENMEZ, Emek. (2011). Modern Özbek Edebiyatı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt:4*, Sayı:19.
- YAMAN, Ertuğrul.(1998). Özbek Türklerinin Şairi: Abdulla Aripov. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (6).
- YELOK, Veli Savaş.(2008). Erkin Vahidov'un Kelime Dünyasına Bir Bakış, *Journal of International Social Research*, 1(3).